

Nikolaj Sajko

SNG Maribor, Konservatorij za glasbo in balet Maribor

FUNKCIONALNOST IN STILNA USTREZNOST ORKESTRALNIH LOKOVANJ

(povzetek magistrske naloge)

V magistrski nalogi so analizirani objektivni dejavniki, ki vplivajo na izbiro lokovanj in posledično na artikulacijo in fraziranje ter skupni zvok skupine godalnih inštrumentov. Glavna problema, ki ju naloga obravnava, sta pravilno branje notnega zapisa (glede na glasbeni kontekst določenega odseka skladbe in glede na izvajalsko prakso časovnega obdobja, v katerem je skladba nastala) ter pravilno poustvarjanje notnega zapisa (pri čemer so predpogoj vnaprej pripravljena lokovanja, za pripravo katerih je potrebno temeljito poznavanje godalne izvajalske tehnike).

V nalogi so teoretično raziskane fizikalne lastnosti produkcije tona pri godalih ter primarni in sekundarni viri s področij lokovne tehnike godal in zgodovine izvajalske prakse. Ugotovitve raziskave posameznega področja so uporabljene tudi na ostalih področjih. Glede na zgoraj navedene problemske sklope obsega ta raziskava tri tematske sklope analiz:

1. Fizikalne lastnosti produkcije in zaznavanja tona pri godalih. Te so v stroki dobro raziskane, vendar relevantna strokovna literatura zaradi znanstvene metodologije praviloma nima uporabne vrednosti za glasbene izvajalce: opisi ne vzpostavljajo vzročno-posledičnih odnosov med gibanjem strune in glasbeno zaželenimi zvoki, ne ukvarjajo se z razlikami med današnjimi in avtentičnimi inštrumenti ter s psihoakustiko oziroma s fiziološkimi problemi zaznavanja tonov. Obstoječa literatura se tudi ne posveča razlikam med skupinami inštrumentov, kar je bistveno, če želimo dobiti vpogled v lokovno tehniko celotne godalne sekcije.

V tem sklopu naloge je bila potrjena naslednja hipoteza: vsaka skupina godalnih inštrumentov ima specifične značilnosti glede produkcije tona in njegovega zaznavanja, zato je lokovanja razen notnemu zapisu potrebno prilagoditi tem specifikam.

Pomembnejše ugotovitve iz poglavja o fizikalnih vidikih produkcije tona lahko strnemo v naslednje alineje:

- Na oblikovanje tona pri godalih vplivajo tri spremenljivke: pritisk loka na struno, hitrost loka in njegova oddaljenost od kobilice. Za spremembo jakosti tona je potrebno sočasno ustrezno spremeniti dve spremenljivki, z ustrezno spremembo le ene lahko vplivamo na barvo tona. Z jakostjo zvoka narašča tudi delež višjih harmonskih frekvenc.

- Vsaka skupina inštrumentov ima svojo značilno barvo tona (ta je odvisna tudi od človeškega slušnega sistema), ki je s spremembami načina potezanja v večji meri ne moremo spremeniti.
- Razlike v igralni tehniki onemogočajo neposreden prenos treh spremenljivk (pritiska loka, hitrosti loka in oddaljenosti loka od kobilice) med skupinami inštrumentov.

2. Drugo vsebinsko področje magistrske naloge je lokovna tehnika godal. Širšo izhodiščno literaturo o tej temi predstavljajo različne šole za violino oziroma violončelo, ki večinoma vsebujejo napotke za izvedbo določenega lokovanja in se v glavnem ne ukvarjajo s problemi njihove uporabe v orkestru. Pregledana je bila celotna literatura, ki se ukvarja s problematiko lokovanj v orkestru, razen tega pa še šole za violino oziroma violončelo, ki so v aktualni rabi. Navedene so razlike v opisih lokovanj, ustvarjena je enotna terminologija, ki je vezana na orkestrsko in ne na solistično igranje. Za ponazoritev so poiskani notni primeri, ki prikazujejo glasbeni kontekst, v katerem je določeno lokovanje primerno.

V tem vsebinskem sklopu je bila potrjena hipoteza: lokovanja je potrebno prilagoditi glasbenemu kontekstu notnega zapisa.

Ugotovitve sklopa lahko strnemo:

- Za vse dinamične oznake velja, da so postavljene v določenem glasbenem kontekstu in same po sebi ne dajejo absolutnih informacij o barvi tona in jakosti zvoka, saj te sledijo iz glasbenega konteksta.
- Glasbeni kontekst mora voditi izvajalce tudi pri izbiri lokovanj, kadar lahko uporabljeni notni simboli pomenijo različna lokovanja.
- S samo smerjo loka ne vplivamo toliko na zvok orkestra, saj morajo biti glasbeniki sposobni izvesti večino potez v obeh smereh.
- V tem sklopu so tudi opisana pravila, s katerimi izvajalcem olajšamo izvedbo, tako da lahko posvečajo več pozornosti drugim elementom izvedbe, in s katerimi lahko vnaprej preprečimo neželene akcente.

3. Tretje vsebinsko področje, ki ga magistrska naloga zajema, je izvajalska praksa – historična primernost določenega lokovanja oziroma fraziranja, akcentiranja in artikuliranja. Primarni viri na tem področju so teoretične razprave o fraziranju, ki se večinoma ne dotikajo problemov godal. Tiste razprave, ki se ukvarjajo z godali, pa so (kot vsak zgodovinski vir) vezane na določeno časovno obdobje, na določen prostor oziroma na nacionalno pripadnost avtorja in predvsem na avtorjev glasbeni okus; prav tako se praviloma ne posvečajo problemom orkestralne igre. Zato ugotovitve raziskave v tem sklopu slonijo na sekundarnih virih, ki se ukvarjajo z izvajalsko prakso določenega obdobja. Iz teh virov so bili izluščeni napotki za izvajanje orkestrske igre.

Z analizo historične izvajalske prakse je bila potrjena tretja hipoteza: če želimo doseči stilno ustrezno izvedbo skladbe, je potrebno lokovanja prilagoditi zgodovinskemu kontekstu.

Strnjene ugotovitve tretjega sklopa:

- Pri lokovanjih in izvedbi skladbe je potrebno upoštevati značilnosti instrumentov in loka, ki so jih uporabljali v obdobju nastanka skladbe; šolo igranja oziroma glasbeno estetiko, ki je bila splošno veljavna v skladateljevem času in okolju njegovega delovanja, in pravila fraziranja, akcentiranja in artikuliranja, ki so bila običajna v obdobju nastanka skladbe.
- Notni zapis je potrebno brati v kontekstu določenega obdobja: s poznavanjem splošne prakse tega obdobja lahko določen napotek razumemo kot odmik od te prakse.
- Odenke različnih artikulacijskih in akcentuacijskih simbolov lahko ugotovimo s študijo individualne skladateljeve prakse v povezavi z zgoraj naštetim.

V raziskavi je bila prikazana večina dejavnikov, ki vplivajo na izbiro določenega lokovanja pri orkestralni igri. Prikazane so bile razlike glede primernosti posameznih lokovanj za skupine godal in za zgodovinsko obdobje nastanka skladbe. S pravilno uporabo rezultatov raziskave lahko izboljšamo orkestrski zvok in hkrati dosežemo stilno ustreznejšo izvedbo.

V nadaljnjih raziskavah orkestrskega skupnega zvoka godal bi bilo potrebno z vidika izvajalske prakse proučiti še 20. stoletje, predvsem obdobje do druge svetovne vojne, ki je slabše zastopano na zvočnih posnetkih. Potrebno bi bilo proučiti tudi druge dejavnike, ki vplivajo na zvok pri godalih: dejavnike leve roke (vibrato, artikulacijo prstov), psihološke vidike glede produkcije tona in poslušalčevega zaznavanja zvoka.

Cilji teoretično zastavljene naloge so z izvedenimi raziskavami in potrditvami hipotez izpolnjeni, praktični namen naloge pa bi bil dosežen z upoštevanjem dognanj v orkestrski praksi, saj bi po avtorjevem prepričanju izsledki naloge olajšali skupno igro in fraziranje v godalnem delu orkestra.

Zagovor: 16. februarja 2009 na Akademiji za glasbo Univerze v Ljubljani.